

ВЕЛИКИ РАТ 1914–1918: УЗРОЦИ, ПОСЛЕДИЦЕ, ТУМАЧЕЊА

Међународни тематски зборник
посвећен академику Драгољубу Р. Живојиновићу
(1934–2016)

Књига I

Приредио
Проф. др Александар Растовић

Филозофски факултет
Ниш, 2016.

THE GREAT WAR 1914-1918: CAUSES, CONSEQUENCES, INTERPRETATIONS

International Thematic Collection
Papers in Honour of academic Dragoljub R. Živojinović
(1934-2016)

Book 1

Editor
Associate Professor Aleksandar Rastović, Ph.D.

Faculty of Philosophy
Niš, 2016

САДРЖАЈ / CONTENTS

Zoran Lakić	
ISTORIJSKA NAUKA I SLOBODA STVARALAŠTVA - Pokušaj revizije ocjena Prvog svjetskog rata 1914–1918 -	19
Смиљана Ђуровић	
ИСТОРИЈСКА НАУКА ПРЕД МЕТОДОЛОШКИМ ИСКУШЕЊЕМ У СУОЧАВАЊУ СА ИСТОРИЈСКОМ ДИСТАНЦОМ СТОГОДИШЊИЦЕ ОД ВЕЛИКОГ РАТА 1914–1918. ГОДИНЕ Summary: HISTORICAL SCIENCE FACED WITH METHODOLOGICAL CHALLENGE TO THE CENTENARY HISTORICAL DISTANCE OF THE GREAT WAR OF 1914 - 1918.	23
Александар Растовић, Стефан Стаменковић	
СРПСКИ ДИПЛОМАТА ЉУБОМИР МИХАИЛОВИЋ О ЈУГОСЛОВЕНСКОМ ПИТАЊУ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ Summary: SERBIAN DIPLOMAT LJUBOMIR MIHAILOVIĆ ON THE YUGOSLAV QUESTION IN THE GREAT WAR	39
Ема Миљковић, Ионуț Сојоџару	
BALKANS – ETHNIC CONFLICTS ON THE BORDER OF EMPIRES Резиме: БАЛКАН – ЕТНИЧКИ КОНФЛИКТИ НА РУБОВИМА ЦАРСТАВА	53
Ahmet Altıntaş	
PRISONERS IN OTTOMAN – SERBIAN RELATIONS BASED ON ARCHIVES (1912-1923) Rezime: PISANI ZAPISI O RATNIM ZAROBLJENICIMA U OKVIRU OSMANSKO-SRPSKIH ODNOSA (1912-1923)	67
Славиша Недељковић	
ПРИЛИКЕ У СТАРОЈ СРБИЈИ У ПОСЛЕДЊИМ ГОДИНАМА ОСМАНСКЕ ВЛАСТИ НА БАЛКАНУ Summary: THE SITUATION IN THE OLD SERBIA IN RECENT YEARS OF OTTOMAN RULE IN THE BALKANS	77
Ahmet Ali Gazel	
THE PARLIMENTARY INQUIRY COMMENCED ON THE UNIONIST GOVERNMENTS IN THE OTTOMAN EMPIRE AS A RESULT OF THE DEFEAT IN THE FIRST WORLD WAR Rezime: ISTRAGE PARLAMENTARNE KOMISIJE PROTIV JUNIONISTIČKE VLADE TURSKOG CARSTVA ZBOG PORAZA U PRVOM SVETSKOM RATU	99

Срђан Словић, Весна Зарковић	
ОДНОСИ МЕЂУ САВЕЗИМА КАО ЈЕДАН ОД ГЛАВНИХ УЗРОКА ИЗБИЈАЊА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	
Summary: RELATIONSHIPS AMONG ALLIANCES AS ONE OF THE MAIN CAUSES OF THE WORLD WAR I OUTBREAK	109
Feyza Kurnaz Şahin	
THE NATIONALITY PROBLEMS OCCURRING BETWEEN SERBIA AND THE OTTOMAN EMPIRE DURING WORLD WAR I	
Rezime: PROBLEMI DRŽAVLJANSTVA KOJI SU NASTALI IZMEĐU SRBIJE I OSMANSKOG CARSTVA TOKOM PRVOG SVETSKOG RATA	127
Gürsoy Şahin	
SOME OBSERVATIONS ABOUT THE POLITICAL PROBLEMS BETWEEN THE OTTOMAN EMPIRE AND SERBIA DURING WORLD WAR I (1914-1918)	
Rezime: RAZMIŠLJANJA O POLITIČKIM PROBLEMIMA IZMEĐU OSMANSKOG CARSTVA I SRBIJE TOKOM PRVOG SVETSKOG RATA (1914-1918)	141
Јована Шаљић	
ТУРСКА ОБЈАВА „СВЕТОГ РАТА“ 1914. ГОДИНЕ: последнице и одјеци код муслиманског становништва Србије	
Summary: TURKISH ANNOUNCEMENT OF THE „HOLY WAR“ IN 1914: Consequences and echoes on the Muslim population of Serbia	155
Giuseppe Motta	
THE ITALIAN ARMY BETWEEN RECONSTRUCTION AND SUBVERSION. THE EXPEDITION TO TROGIR (SEPTEMBER 23, 1919)	
Rezime: ITALIJANSKA ARMIJA IZMEĐU OBNOVE I PROPASTI. EKSPEDICIJA NA TROGIR (23. SEPTEMBRA 1919)	171
Sadik Sarisaman	
OTTOMAN EMPIRE’S POLICY TO IRAN DURING WORLD WAR I	
Rezime: POLITIKA OSMANSKOG CARSTVA PREMA IRANU TOKOM PRVOG SVETSKOG RATA	189
Марко П. Атлагић, Далибор М. Елезовић	
УПОТРЕБА ХЕРАЛДИЧКИХ СИМБОЛА СРПСКЕ ДРЖАВНОСТИ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ И ПОЈАВА ГРБА КРАЉЕВИНЕ СХС	
Summary: THE USE OF HERALDIC SYMBOLS OF THE SERBIAN STATEHOOD IN THE FIRST WORLD WAR AND THE NOTION OF THE COAT OF ARMS OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES	205
Владимир Вучковић	
ПОЛИТИЧКА И ПАРЛАМЕНТАРНА КРИЗА ПОВОДОМ ПРАВНОГ УРЕЂЕЊА НОВИХ КРАЈЕВА У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ 1913. И 1914. ГОДИНЕ	
Summary: POLITICAL AND PARLIAMENTARY CRISIS DUE TO THE LEGAL REGULATION OF NEWLY FORMED AREAS IN THE KINGDOM OF SERBIA IN 1913 AND 1914	223
Биљана Стојић	
РЕМОН ПОЕНКАРЕ И ПРВИ СВЕТСКИ РАТ	
Summary: RAYMOND POINCARÉ AND THE FIRST WORLD WAR	241

Михаел Антоловић	
ИДЕЈЕ ИЗ 1914. – НЕМАЧКИ ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ И ЛЕГИТИМАЦИЈА РАТНИХ ЦИЉЕВА НЕМАЧКОГ РАЈХА	
Summary: <i>THE IDEAS OF 1914</i> – GERMAN INTELLECTUALS AND THE LEGITIMATION OF THE WAR AIMS OF THE GERMAN REICH	259
Милена С. Коцић	
ПИТАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ ЗА ПРВИ СВЕТСКИ РАТ У КОНТЕКСТУ ЈУГОСЛОВЕНСКО-НЕМАЧКИХ ОДНОСА	
Resümee: DIE FRAGE DER VERANTWORTUNG FÜR DEN ERSTEN WELTKRIEG IM KONTEXT DER JUGOSLAWISCH-DEUTSCHEN BEZIEHUNGEN	275
Иван Ристић	
ДВЕ ПОЛЕМИКЕ О ОДГОВОРНОСТИ ЗА ПРВИ СВЕТСКИ РАТ ВОЂЕНЕ У ДОМАЋОЈ И ЕВРОПСКОЈ ЈАВНОСТИ ДВАДЕСЕТИХ ГОДИНА ХХ ВЕКА	
Summary: TWO POLEMICS ABOUT RESPONSIBILITY FOR THE FIRST WORLD WAR IN DOMESTIC AND EUROPEAN PUBLIC IN THE 1920's	287
Милан Гулић	
ПИТАЊЕ ДУНАВА У ПОЛИТИЦИ СРБИЈЕ ПРЕМА АУСТРОУГАРСКОЈ УОЧИ И ТОКОМ ПРВОГ СВЈЕТСКОГ РАТА	
Summary: QUESTION OF DANUBE IN SERBIAN POLITICS TOWARD AUSTRIA-HUNGARY BEFORE AND DURING THE FIRST WORLD WAR	301
Дејан Микавица	
СРПСКА ПОЛИТИКА У АУСТРОУГАРСКОЈ 1914–1918.	
Summary: SERBIAN POLICY IN AUSTRO-HUNGARIAN MONARCHY 1914–1918	321
Саша Марковић	
НАЦИОНАЛНА ИДЕЈА КОД СРБА ЈУЖНЕ УГАРСКЕ (ВОЈВОДИНЕ) 1914–1918 – ОД РЕЗИГНАЦИЈЕ ДО ЕГЗАЛТАЦИЈЕ	
Резюме: НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ У СЕРБОВ ЮЖНОЙ ВЕНГРИИ (ВОЕВОДИНА) 1914-1918 – ОТ БЕЗРОПОТНОСТИ ДО ЭКЗАЛТАЦИИ	335
Душко Томић, Јелена Динић	
БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА УОЧИ И ТОКОМ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА, МЕСТО И УЛОГА СРБИЈЕ У ЊИМА	
Summary: SECURITY ASPECTS OF INTERNATIONAL RELATIONS BEFORE AND DURING THE FIRST WORLD WAR AND THE ROLE OF SERBIA	349
Драган Симеуновић	
ГАВРИЛО ПРИНЦИП И МЛАДА БОСНА	
Summary: GAVRILO PRINCIP AND “MLADA BOSNA”	363
Vesna Stanković Pejnović	
ГАВРИЛО ПРИНЦИП – REVOLUCIONARNI HEROЈ	
Summary: GAVRILO PRINCIP, REVOLUTIONARY HERO	383

Марио Калик	
РЕВОЛУЦИОНАРНЕ ИДЕЈЕ И ДУХ МЛАДЕ БОСНЕ	
Summary: REVOLUTIONARY IDEAS AND SPIRIT OF YOUNG BOSNIA	397
Сергей П. Костриков	
ИДЕЙНЫЕ И ДУХОВНЫЕ ПРЕДВЕСТНИКИ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ. К СТОЛЕТИЮ НАЧАЛА ВОЙНЫ	
Резиме: ИДЕЈНИ И ДУХОВНИ ВЕСНИЦИ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА. УОЧИ СТОГОДИШЊИЦЕ ПОЧЕТКА РАТА	413
Елена Г. Кострикова	
МИНИСТЕРСТВО ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ РОССИИ В БОРЬБЕ ЗА ЕВРОПЕЙСКОЕ ОБЩЕСТВЕННОЕ МНЕНИЕ В ГОДЫ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	
Резиме: МИНИСТАРСТВО СПОЉНИХ ПОСЛОВА РУСИЈЕ У БОРБИ ЗА ЕВРОПСКО ЈАВНО МЊЕЊЕ ЗА ВРЕМЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	421
Бильана Б. Вучетић	
СРБИЈА И РУСИЈА У АМЕРИЧКОМ ЈАВНОМ МЊЕЊУ У ЛЕТО 1914. ГОДИНЕ: ПРИМЕР <i>ЧИКАГО ТРИБЈУНА</i>	
Summary: SERBIA AND RUSSIA IN AMERICAN PUBLIC OPINION IN THE SUMMER OF 1914: THE EXAMPLE OF <i>CHICAGO TRIBUNE</i>	431
Борис Сергеевич Котов	
САРАЈЕВСКО УБИЈСТВО 1914 ГОДА В ЗЕРКАЛЕ РОССИЙСКОЙ ПРЕССЫ	
Резиме: САРАЈЕВСКО УБИСТВО 1914. ГОДИНЕ У ОГЛЕДАЛУ РУСКЕ ШТАМПЕ ...	445
Золтан Бада	
СРБИЈА И БАЛКАН У МАЂАРСКИМ СТРУЧНИМ ДЕЛИМА ОБЈАВЉЕНИМ У ПЕРИОДУ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА (1914–1918)	
Summary: SERBIA AND THE BALKANS IN THE SCHOLARLY WORK PUBLISHED DURING THE FIRST WORLD WAR IN HUNGARIAN LANGUAGE (1914–1918)	461
Галина Игоревна Шевцова	
РОССИЙСКАЯ И ЕВРОПЕЙСКАЯ ПЕЧАТЬ О ПОЛОЖЕНИИ СЕРБСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ОККУПИРОВАННЫХ ОБЛАСТЕЙ (1916 - ФЕВРАЛЬ 1917 ГГ.)	
Резиме: РУСКА И ЕВРОПСКА ШТАМПА О ПОЛОЖАЈУ СРПСКОГ СТАНОВНИШТВА У ОКУПИРАНИМ ОБЛАСТИМА (1916. - ФЕБРУАР 1917. ГОДИНЕ)	487
Дејан Д. Антић	
ИЗБИЈАЊЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА У ОГЛЕДАЛУ ЛИСТА <i>ПОЛИТИКА</i>	
Summary: OUTBREAK OF THE FIRST WORLD WAR ON THE OUTLOOK OF THE NEWSPAPER <i>POLITIKA</i>	495
Божица Б. Младеновић, Мирослав Д. Пешић	
НА „КУЋНОМ ФРОНТУ“ – СРПКИЊЕ У ВЕЛИКОМ РАТУ	
Summary: AT THE HOME FRONT: SERBIAN WOMEN IN THE GREAT WAR	511

<p>Јасмина Милановић БЕОГРАДСКО ЖЕНСКО ДРУШТВО У ВЕЛИКОМ РАТУ Summary: BELGRADE WOMEN'S SOCIETY IN THE GREAT WAR .....</p>	523
<p>Sanja Lazarević Radak VELIKI RAT I INVERZIJA RODNIH ULOGA: ULOGA ŽENSKIH POKRETA I ORGANIZACIJA U OBLIKOVANJU EVROPSKE I AMERIČKE SLIKE O SRBIJI 1914–1918. Summary: THE GREAT WAR AND GENDER ROLE INVERSION: THE ROLE OF SUFFRAGGETE MOVEMENT IN CREATION OF EUROPEAN AND AMERICAN IMAGE OF SERBIA 1914–1918 .....</p>	541
<p>Jelena Dinić ОБАВЕŠТАЈНА ДЕЛАТНОСТ ВЕЛИКИХ СИЛА У ТОКУ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА СА ОСВРТОМ НА УЛОГУ ЖЕНА У ОБАВЕŠТАЈНИМ АКТИВНОСТИМА Summary: INTELLIGENCE ACTIVITIES OF POWERFUL STATES DURING THE FIRST WORLD WAR WITH SPECIAL REVIEW ON FEMALE INTELLIGENCE ....</p>	555
<p>Урош В. Шуваковић ХЕРОЈСТВО ЈЕ ИСТИНУ САОПШТИТИ – ПРИМЕР ЧАСНОГ ШВАЈЦАРЦА ДР АРЧИБАЛДА РАЈСА Summary: HEROISM IS TO TELL THE TRUTH – EXAMPLE OF HONORABLE SWISS DR. ARCHIBALD REISS .....</p>	571
<p>Мирјана Зорић СТРАНЕ МЕДИЦИНСКЕ И ХУМАНИТАРНЕ МИСИЈЕ У СРБИЈИ 1914–1915. Summary: FOREIGN MEDICINAL AND HUMANITARIAN MISSIONS IN SERBIA 1914–1915 .....</p>	583
<p>Vukašin Antić JEDINICA AMERIKA (AUSTRALIJSKA JEDINICA) BOLNICA ŽENA ŠKOTSKE SA SRPSKOM VOJSKOM U VELIKOM RATU Summary: THE „AMERICA“ UNIT (AUSTRALIAN UNIT) THE SCOTTISH WOMEN'S HOSPITAL WITH SERBIAN ARMY IN THE GREAT WAR .....</p>	609
<p>Лела Вујошевић „НАШЕ ЕНГЛЕСКИЊЕ“ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ Summary: «OUR ENGLISH WOMEN» AT FIRST WORLD WAR .....</p>	625
<p>Александра Колаковић ФРАНЦУСКИ ИНТЕЛЕКТУАЛАЦ ВИКТОР БЕРАР У ВЕЛИКОМ РАТУ Summary: FRENCH INTELLECTUAL VICTOR BÉRARD DURING THE GREAT WAR .....</p>	643
<p>Нинослав Станојловић ЂАЦИ ИЗ ВРАЊА НА ШКОЛОВАЊУ У ФРАНЦУСКОЈ 1916. ГОДИНЕ Summary: STUDENTS FROM VRANJE DURING THE EDUCATION IN FRANCE IN 1916 .....</p>	661
<p>Драгана Ј. Јањић, Јован Д. Симијановић МИТРОПОЛИТ ВИКЕНТИЈЕ КРЦИЋ Summary: METROPOLITAN VIKENTIJE KRĐIĆ .....</p>	667

Борђе Ђекић	
КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ И ВЕЛИКИ РАТ	
Summary: CULTURAL HERITAGE AND THE GREAT WAR	689
Владан Виријевић	
ТЕРОР И ЗЛОЧИНИ БУГАРСКИХ ОКУПАТОРА НА КОСОВУ И	
МЕТОХИЈИ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ (1915–1918)	
Summary: TERROR AND VIOLENCE OF BULGARIAN AGGRESSORS IN	
KOSOVO AND МЕТОНИЈА IN WORLD WAR I (1915–1918)	707
Марија Ђорић	
ПОЛИТИЧКО НАСИЉЕ БУГАРСКИХ ОКУПАТОРА ПОЇИЈЕНО НАД	
СТАНОВНИШТВОМ ВРАНЈА I ОКОЛИНЕ ТОКОМ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	
Summary: POLITICAL VIOLENCE COMMITTED BY BULGARIAN OCCUPANTS	
ON VRANJE AND SURROUNDING POPULATION DURING THE FIRST	
WORLD WAR	721
Дејан Р. Дашић	
СИСТЕМАТСКИ ЗЛОЧИНИ НЕПРИЈАТЕЉСКЕ ВОЈСКЕ У СРБИЈИ	
У ВЕЛИКОМ РАТУ	
Summary: SYSTEMATIC CRIMES OF THE ENEMY ARMY IN OCCUPIED	
SERBIA IN THE GREAT WAR	737
Иван М. Беџић	
СТРАДАЊЕ ПРИВАТНИХ ФИНАНСИЈСКИХ УСТАНОВА У ЈУЖНОЈ	
СРБИЈИ 1915–1918.	
Summary: CALVARY OF PRIVATE FINANCIAL INSTITUTIONS IN SOUTH	
SERBIA 1915–1918.	751

ТУРСКА ОБЈАВА „СВЕТОГ РАТА“ 1914. ГОДИНЕ: последице и одједи код муслиманског становништва Србије¹

У раду је приказан утицај који је фетва о светом рату, објављена након уласка Османског царства у Први светски рат на страни Централних сила, имала на муслиманско становништво Србије, као и последице које је по српску државу и њене муслимане, позив на свети рат произвео. У раду је такође приложен сам текст фетве, као и пратеће прокламације са обавезама и упутствима за понашање муслимана у светом рату из којих се виде намере и очекивања самог Османског царства везане за његово учешће у Великом рату. Текст и прокламације у преводу на српски језик чувају се у Архиву Србије, у Политичком одељењу фонда Министарства просвете и иностраних дела, и у раду су дате у тачном препису, без граматичких, правописних и других исправки, у виду прилога на крају текста.

Кључне речи: Османско царство, фетва, свети рат, муслимани, Србија, Аустроугарска

У јесен 1914. године, након вишемесечних недоумица, дипломатских али и других ургенција и притисака великих сила, Османско царство је ступило у Први светски рат и то на страни Централних сила Немачке и Аустроугарске. Улазак царства у рат, пратила је и посебна шејхулисламова верско-правна декларација – тзв. фетва. Овом фетвом су сви муслимани, у име исламске вере и османског султана као калифа, тј. верског поглавара читавог исламског света, позвани на свети рат – дихад – против савезничких држава Русије, Велике Британије, Француске, Србије и Црне Горе, проглашених непријатељима калифата и његових савезника. Мада је у исламу сваки рат једне муслиманске са немуслиманским државама у суштини сматран светим, његово званично оглашавање је, у овом случају, имало далеко ширу политичко-друштвену конотацију и циљ. Текст фетве, датиран на 3. Мухарем 1333. по хиџретском, односно 8. новембар 1914. године по јулијанском календару, почињао је следећим речима: „Еј мухамеданци! Знајте да

¹ Рад настао као резултат истраживања у оквиру пројекта Министарства за просвету и науку Републике Србије: *Европа и Срби (1804–1918): подстицаји и искушења европске Модерне*, бр. 177031.

се наша држава данас налази у ратном стању са крвним непријатељима Ислама: Русијом, Енглеском, Француском, Србијом и њиховим савезницима. Стога, поглавице правоверни и намесници Мухамедови, позивамо вас у свети рат.“² Даљи текст је, по старом обичају, писан у виду питања и одговора који су код муслимана широм света захваћеног ратом, имали за циљ да реше недоумице везане за њихово учешће у догађајима, било као цивила, било као војника под барјаком ислама. Тако се у тексту дају општа упутства за поступање муслимана у рату која су подразумевала лично и материјално ангажовање свих следбеника Мухамедове вере широм света, без обзира на старост и занимање, уколико не желе да по исламском верском праву – шеријату, буду проглашени издајницима и неверницима, чиме би неминовно на себе навукли и гнев Божји. Осим тога, тешки грех и велике муке следовале су и оним муслиманима који би се борили против Немачке и Аустроугарске, као савезница калифата. Како је сама фетва садржала само општа упутства, било је неопходно да је прате и додатна појашњења кроз прокламацију великог научног одбора и мешихата о светом рату, с наређењем да се ова прокламација објави „у свима частима света где Муслимани живе“.³ У првом делу прокламације помињу се Русија, Француска и Енглеска као највећи непријатељи човечанства, и земље које су, како се наводи, поробиле милионе муслимана у Индији, Средњој Азији и Африци, изазивајући саме, на тај начин, свети рат. Такође, ове три земље су оптужене да су окуражиле и суседе Османског царства да против њега поведу балкански рат у коме је „изгубљено стотине људи и силовано хиљаде жена, а и наше светиње постале су играчке њихових прохтева“. Даље се наводи да је ово велико намесништво мухамеданства сматрало за највећу дужност да на основу предње фетве позове све муслимане у свети рат за одбрану њихових светиња и победу над непријатељем. Уз обећање да их на овом свету чека срећа, а на оном све благодети рајског насеља, позвани су муслимани пре свега са Крима, из Казана, Туркестана, Бухаре, Индије и свих оних области које су се налазе у рукама непријатеља ислама, као и муслимани Кине, Авганистана, Персије, Африке и других делова света, да узму учешће у светом рату. Након што је свечано прочитана у Фатиховој џамији у Истанбулу, фетва је преведена на четири језика: арапски, персијски, татарски и урду.⁴ Ови преводи, као и сам текст прокламације, указивали су на то да је фетва била упућена пре свега муслиманима Русије и енглеских и француских колонија, код којих се оче-

² Архив Србије (=АС), Министарство иностраних дела (=МИД), Политичко одељење (=ПО), ролна микрофилма 466, фасцикла (=ф.) XIX, бр. 29, командант Трупа нове области, генерал Д. Поповић – министру војном, пуковнику Р. Бојовићу, 27. марта/9. априла 1915, у Скопљу, у прилогу: превод са турског језика фетве о светом рату (видети Прилог 1. на крају текста).

³ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, исти-истом, у прилогу: Прокламација научног одбора и мешихата о светом рату (видети Прилог 2. на крају текста).

⁴ М. Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, Београд 1973, 384.

кивала и најснажнија реакција. У ствари се рачунало с тим да ће се запалити исламски свет, и да ће муслимани широм, пре свега, Русије, где их је било око 20 милиона, и колонијалног света Азије и Африке, устати на оружје и стати у одбрану полумесеца против узурпаторских хришћанских држава. У суштини, султан је верском декларацијом играо на карту светог а не световног рата, верујући да ће једино на тај начин подићи етнички подељен и национално неодређен муслимански свет. То се, на разочарење Цариграда, ипак није догодило. Још су стручни оријенталисти предвиђали минималан ефекат фетве док се писало о томе како је такав рат могућ једино у главама цариградских теоретичара.⁵ Заостало становништво умирућег царства није било спремно за велике историјске подухвате, док је прави пораз светог рата за Турску представљало њено побуњено арапско становништво које је почело да устаје против султана. На тај начин, свети рат је пропао у готово целом исламском свету, осим у једном малом његовом делу, међу балканским муслиманима, где је, како то обично бива, имао највише одјека.

У томе је значајну улогу одиграла и једна од фетвом означених савезница калифата, Аустроугарска, која је у објави светог рата угледала прилику за сопствене интересе везане за босанске муслимане. С једне стране, ишло се на сам одзив и мотивисаност босанских муслимана у рату, како би они у што већем броју стали на страну монархије. Тако су Сарајевске новине писале о позиву на свети рат тумачећи обавезе свих муслимана: „Дужни су сви муслимани у овом рату судјеловати. Ратовати не морају дјеца, жене, робови, слијепци и сакати. Ако се непријатељ побиједи, тиме је рат довршен, али ако буде друкчије буде па непријатељ побиједи, онда може жена, а да не пита свога мужа, и роб, а да не пита свога господара поћи у рат... Сви су муслимани обавезни у овоме случају да судјелују у рату против оних, који су означени као непријатељи Ислама“.⁶ Осим тога, тузлански муфтија је, заједно са неким босанским великашима, послао у Цариград поруку да је вест о позиву на свети рат, као и заједничка султанова борба са великим пријатељем и заштитником муслимана Фрањом Јосифом против непријатеља ислама, обрадовала срца свих верника у Босни.⁷ С друге стране, како би се избегле етничке поделе међу самим муслиманима, као и српске тежње према националном уједињењу које је укључивало и муслимане српског језика и словенског порекла у Босни и Херцеговини, Аустрија је потенцирала муслиманску народност која почива не на заједничком језику, већ осећају припадности који везује све муслимане света, па и оне на Балкану. Позивајући се на пророка Мухамеда који је све муслимане окупио у једну нацију под заједничком исламском, а не арапском заставом, аустријска пропаганда је,

⁵ Исто, 138.

⁶ Исто, 139.

⁷ Исто, 139, 140.

у складу са својим тежњама према Албанцима, говорила и о солидарности и заједништву босанских и албанских муслимана без обзира на различите језике којима говоре. На тај начин стварала се атмосфера заједничких интереса окупљених под круном Беча и зеленом заставом калифата, остављајући по страни све раније несугласице између савезника. Међутим, та зелена калифска застава је за Аустрију представљала деликатан проблем, због чега је Оскар Поћорек сматрао да у Цариграду треба испословати посебну фетву којом би босанско-херцеговачким муслиманима било дозвољено да свој верски рат воде под царским орловима на застави монархије, чиме би они своју религиозну дужност према султану помирили са политичким обавезама према цару. Ипак, како би захваљујући томе била отворена потенцијална опасност да султан касније поново баца око на Босну и Херцеговину, након вагања за и против, Аустроугарска је решила да одустане од овакве замисли.⁸ Султанова фетва је ионако одиграла своју улогу у Босни у којој је религиозни рат био и најизраженији. Домет српских настојања према босанским муслиманима фетвом је сасвим ограничен а и поред реисових порука из Сарајева да босански муслимани треба да буду обазриви према својим сународницима друге вере, погроми муслиманских ханџар јединица над тамошњим Србима остаће запамћени као мрачан део босанске историје. Почев од самог уласка Турске у рат, преко фетве и аустријске пропаганде, читава прича се неминовно преливала и на муслимански живаљ у другим деловима Балканског полуострва, нарочито онај настањен на територији српске државе.

Након Балканских ратова 1912/1913. године, Краљевина Србија је, са увећањем територије, добила и увећање свог становништва. Све до тада, становништво Србије је било хомогено, већином српско-православно, са малим процентом муслиманског живља – 0,49%.⁹ Према извештајима окружних начелника новоослобођених области, насталих током пролећа 1913. године, у састав земље је, након балканских ратова, ушло близу 700.000 становника муслиманске вероисповести, већином етничких Албанаца, Турака и српског исламизованог становништва.¹⁰ Самим тим, муслимани нових области чинили су и највећи део укупног муслиманског становништва на територији целе Краљевине Србије. Њихов положај је, између осталог, био регулисан и Цариградским мировним уговором, склопљеним марта 1914. године између Србије и Османског царства. Према члану 4. Цариградског уговора, сви муслимани нових крајева били су ослобођени војне обавезе

⁸ Исто, 150.

⁹ *Претходни резултати пописа становништва и домаће стоке у Краљевини Србији 31. децембра 1910. године*, Београд 1911, 5.

¹⁰ Табеларни преглед броја муслимана по окрузима као и укупну националну и полну структуру муслиманског становништва нових крајева Србије на основу извештаја окружних начелника видети у: М. Јагодић, *Нови крајеви Србије (1912–1915)*, Београд 2013, 115–152.

и плаћања војних такси на период од три године, колико им је остављено да, по сопственом избору, оптирају за османско држављанство.¹¹ Уласком Османског царства у рат на страни Централних сила, Цариградски уговор о миру је престао да важи, а муслимани нових крајева и формално-правно су сматрани српским поданицима изједначеним не само у правима, већ и у обавезама према новој држави, што је укључивало и служење у српској војсци у којој до тада нису имали обавезу учешћа. Тиме је турска објава светог рата, осим за српску државу, имала негативне практичне последице и за њено муслиманско становништво. Крајем 1914. године, српско Министарство иностраних дела издало је саопштење у коме је стајало следеће: „сви уговори, конвенције и аранжмани закључени између Србије и Турске, а међу њима и Уговор о Миру закључен између Србије и Турске 1. марта 1914. у Цариграду, престају важити од 18. новембра ове године пошто је Турска објавила свети рат Србији и њеним савезницама“, уз напомену да се ова објава има штампати у првом наредном броју Српских новина.¹² Ипак, без обзира на поступак Турске који је директно довео до укидања привилегија муслиманског становништва у Србији, ово становништво је наставило да криви српску државу за војну обавезу која му је ненадано наметнута, након чега су побуне муслимана постајале све учесталије. Регрутација овог дела становништва је оглашена 31. децембра 1914. године, а подлегли су јој муслимани првог позива рођени 1892, 1893. и 1894. године.¹³ Поред појачања у људству, постојали су и политички разлози њиховог упућивања у кадар. Министар унутрашњих послова, Љубомир Јовановић, упутио је председнику владе Николи Пашићу писмо у коме је, поред осталог, стајало: „Са прекидом дипломатских односа између нас и Турака престао је да важи и познати Цариградски Уговор, а с њим и привилегије које су уживали муслимани у новим крајевима, и које су несумњиво ишле на штету наших државних и националних интереса... Ово утолико пре што су муслимани до данас уживали, захваљујући поменутом уговору, изван привилегисан положај у овим крајевима, који је нарочито почео падати у очи и рђаво утицати на овдашњи словенски живаљ, одкад је настао данашњи рат, у коме они не учествују ни непосредно ни посредно.“¹⁴ Сличног мишљења је био и командант Трупа Нове области, генерал Дамјан Поповић, који је сматрао да

¹¹ *Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996*, priredio M. Stojković, tom I, Beograd 1998, 410.

¹² АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 430, ф. XIV, бр. 7, Краљевско српско Министарство иностраних дела – Министарству унутрашњих дела, 24. децембра 1914/6. јануара 1915, у Нишу.

¹³ Војни Архив (=ВА), Пописник (=П) 3, Кутија (=К) 81, Фасцикла (=ф.) 4, број документа (=док.бр.) 8/28, Министар војни, пуковник Р. Бојовић – Врховној команди, 18/31. децембра 1914, у Нишу.

¹⁴ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 430, ф. XIV, бр. 7, Министар унутрашњих дела Љ. Давидовић – Председнику владе, Н. Пашићу, 25. октобра/7. новембра 1914, у Нишу.

ће цела ствар повољно утицати на немуслиманско становништво, у смислу пуне равноправности у правима и дужностима свих држављана Србије, и њиховог чвршћег везивања за Србију и њену судбину.¹⁵

Новонастала ситуација је захтевала и објављивање „Додатка светој фетви“ који је, како се чини, био написан управо за српске муслимане, и то у режији цариградског Одбора за уједињење ислама. Како свети рат није узео маха тамо где је то од њега највише очекивано, цариградски умови су се усредсредили на балканске муслимане, уз тврдње да су њихова браћа од Индије до Алжира устала под свету заставу из Медине и протерала своје поробљиваче због чега се, како се у закључку наводи: „данас смеју лица свих Муслимана, јер као што у историји није било оваквих светих ратова, тако ни на свету није било оваквих случајева“.¹⁶ Тиме се још једном потенцирала његова посебност у односу на све претходне свете ратове исламских држава, а тврдње, иако неосноване, о његовом великом успеху који је дигао на ноге све муслимане од истока до запада, требало је да послужи као додатна мотивација и задатак балканских муслимана да се придруже успесима своје браће по вери широм света. Додатак светој фетви је након тога додатно прилагођен муслиманском становништу наших крајева међу којима се растурао у виду посебних прогласа, од којих је најзаступљенији био управо проглас друштва „Уједињење ислама“: „Муслимани! До јуче се лепршала османлијска заставка са светим знамењем полумесеца у нашој драгој отаџбини, а данас се вије прљава заставка Срба који својим гнусним ногама газе свети гроб султана Мурата на Косову... Овај ниски народ шаље вас у борбу против Аустро-Угарске и Немачке који су савезници муслиманског калифата. Браћо по вери! Падишахов ферман, проглас улеме и фетва шејх-ул-ислама јасно вам говори: ако употребите оружје противу савезника калифата, сматраћете се издајници и преступници као да сте га употребили противу Бога, пророка Мухамеда и Св. Ђабе. Према томе, слушајући заповест падишахову, ви ћете оружје које вам је дато да га употребите противу наших савезника окренути противу непријатеља наших. Са потпуном војничком опремом бежите у Бугарску, ако у овоме немогнете успети ви се предајте аустријанцима... вршите разноврсне штете непријатељу, да бисте посведочили да сте достојни потомци Турака и Муслимана. Убијајте више и ниже официре, бацајте у ваздух магацине с муницијом, рушите железничке и остале мостове, јер ће те на тај начин извршити заповест пророковог пуномоћника – нашег честитог падишаха“.¹⁷ Тако су са пуномоћјем директно од пророка, муслима-

¹⁵ ВА, ПЗ, К81, ф. 4, док. бр. 8/21, командант Трупа нове области, генерал Д. Поповић – Врховној команди, 25. новембра/8. децембра 1914, у Скопљу.

¹⁶ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, командант Трупа нове области, генерал Д. Поповић – министру војном, пуковнику Р. Бојовићу, 27. марта/9. априла 1915, у Скопљу, у прилогу: Додатак светој фетви (видети Прилог 3. на крају текста).

¹⁷ АС, МИД, ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, проглас друштва „Уједињење

ни Србије добили до краја јасна и прецизна упутства шта им је чинити у рату против своје нове земље, а целу ситуацију додатно је погоршавала и агитација аустријских, бугарских и турских агената на терену. Још крајем 1914. године, Живојин Балугџић, посланик у Атини и бивши српски конзул у Скопљу и Битољу, извештавао је о незадовољству Турака због тога што прокламација светог рата није имала дејство које се очекивало, па како се ни у једном крају није јавио никакав покрет по овом питању, Турци су у Сирији спремали нарочите чете са задатком да продиру у Персију, Кавказ и Египат и шире мисао о устанку.¹⁸ Осим тога, из Балугџићевог извештаја се види да се турска влада трудила да придобије Бугарску за какву акцију и све се јаче везивала за македонски комитет чији су најважнији изасланици боравили у Цариграду где су се бавили прављењем бомби и организовањем бугарско-турских комитетских чета. Након тога, ни штампа није седела скрштених руку и пратила је објаву светог рата у стопу. Министар унутрашњих дела известио је, почетком јануара 1915, како муслимани на читавој новој територији добијају кришом неке турске новине у којима стоји да ће Турци заједно са Бугарима да нападају Србију из Албаније и из Струмице.¹⁹ Командант Трупа Нове области, генерал Дамјан Поповић, послао је у исто време извештај министру војном да се муслиманима нових крајева тајно дотурају новине штампане у Пловдиву у којима им се препоручује да ни у ком случају не пристају да се боре као српски војници против турских савезника, већ да беже у Бугарску која ће их радо примити. Такође пише да сви они који не успеју да побегну, у првој борби треба да се предају аустријској војсци која ће их третирати као и Бугаре. Цивилном становништву је, с друге стране, препоручено да чине све што могу на штету Србије: помажу турским и бугарским комитама у саботирању железничких пруга, телеграфских и телефонских линија и путева. На крају се наводи да ће сви муслимани који се оглуше о ове захтеве бити проглашени неверницима.²⁰

И заиста, бекства су била редовна појава, што међу муслиманским регрутима, што међу обичним становништвом, а бежало се најчешће у Бугарску, Албанију и Грчку. Међу муслиманима у српској војсци примери непослушности, притајених и отворених побуна и дезертерстава били су бројни. Недисциплина и одбијање наређења представљали су редовну појаву у муслиманским батаљонима, иако је муслиманима у јединицама српске војске била омогућена исхрана и практиковање верских обичаја по свим

ислама“ нашим муслиманима (један одломак из прогласа).

¹⁸ АС, МИД, ПО, ролна микрофилма 430, ф. XIV, бр. 29, телеграм Ж. Балугџића упућен српској влади 29. новембра/12. децембра 1914. из Атине.

¹⁹ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, Министарство унутрашњих дела – Министарству иностраних дела, 8/21. јануара 1915, у Нишу.

²⁰ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, Министарство војно – Министарству иностраних дела, 12/25. јануара 1915, у Нишу.

правилима исламске вере.²¹ Према подацима команде Трупа Нових области, закључно са 15. јулом 1915. године, у Бугарску, Грчку и Албанију је побегло или се није одазвало позиву укупно 7197 обвезника муслимана.²² Они који су остали, током борбених дејстава, а нарочито приликом одбране Београда у јесен 1915. године, имали су обичај да окрећу пушке ка својим претпостављенима након чега су бежали на аустријску страну. Након овога, упућен је захтев Врховној команди: „да сасвим обустави слање овога несигурнога елемента за попуну јер је он од врло велике штете и може имати фаталне последице.“²³ Што се тиче цивилног становништва, оно је бежало што из страха за сопствени живот, што из верског фанатизма, а велики број је одвођен под присилом и уценама бугарских и турских комита. Према сведочењима повратника у Србију, у Струмици и околини се налазило преко 10.000 људи, укључујући жене и децу, све бегунци из Македоније и готово све муслимани.²⁴ Сви повратници су тврдили да су били силом одведени од стране комита који су им говорили: „ко остане значи да хоће да буде Србин, и тај ће бити погубљен“.²⁵ У Струмици их је, како наводе, сачекао Ибрахим-беј, турски официр из Цариграда и организатор турско-бугарских комитских чета. Он је вршио упис и обуку комита обећававши сваком добровољцу по један динар дневно за издржавање. Остали су терани у Џумају где су радили на оправци и изградњи стратешких путева према Србији и Грчкој. Старешина комитских чета у Џумаји био је такође турски официр Фикри-беј, а турски и бугарски официри су заједно командовали при упадима на српску територију.²⁶ Према извештајима повратника, махом су их глад, лош третман и очајни услови живота определили да се врате у Србију својим кућама, док су се младићи враћали након што су, како наводе, били преварени од стране Бугара, који су хтели да их шаљу у Једрене, у турску војску.²⁷ Тако је јуна 1915. године забележен случај у пограничној области, када је бугарска гранична патрола ухватила неколико српских бегунаца који

²¹ ВА, ПЗ, К81, ф. 4, док. бр. 8/52, Команда Нишких резервних трупа, командант пуковник Ј. Поповић – Врховној команди, 23. фебруара/8. марта 1915, у Нишу.

²² АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, Министарство војно – Министарству иностраних дела, 5/18. септембра 1915, у Нишу.

²³ ВА, П7, К25, ф. 1, док. бр. 10/4, командант XIX кадровског пешадијског пука, пуковник Ж. Поповић – Врховној команди, 8/21. октобра 1915, војиште.

²⁴ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, сведочење Адама Сали-беја из Дојрана, 14/27. маја 1915, у Нишу.

²⁵ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, сведочење Хасана Рецеповића из Винице, 16/29. априла 1915, у Нишу.

²⁶ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, сведочење Ахмеда Рецеповића из Липца, 18. априла/1. маја 1915, у Нишу.

²⁷ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, сведочење Мустафе Омера из Бараклије, 5/18. маја 1915, у Нишу.

су покушали да се врате у земљу. Они су изјавили да су из Србије побегли од војне обавезе али да сада кад и Бугари хоће да их шаљу у војску, желе да се врате и служе у својој земљи. На то им је вођа патроле рекао да они нису људи већ стока размажена, паразити који варају два цара, и да, као такви, не заслужују да живе. Беже из Србије да избегну војску, а сад беже из Бугарске, не зато што хоће да се пријаве у српску војску, већ зато што им је у Србији лакше да се крију код родбине и познаника. Након тога, како се наводи у извештају сведока, Бугари су их испробадали бајонетима.²⁸ Бегунци нису боље пролазили ни у Албанији одакле су се, према сведочењима, брже боље враћали својим кућама, након што су бивали опљачкани, пребијани а многи од њих и убијени од стране локалног становништва.²⁹ Они који су пак пребегли у Грчку, најчешће су се враћали услед немогућности да нађу посао и да се прехране, уколико пре тога нису били ухваћени од стране грчке војске.³⁰ Остали су или успели да пређу у Турску, или су одлазили у бугарски конзулат, где су добијали папире за прелазак у Бугарску, након чега су упућивани у комитске чете.³¹ На тај начин се прост и махом необразован муслимански свет, напуштајући своје домове и породице, нашао у улози политичког пинуа у ратним играма Турске и њених савезника, трпећи суштински највеће последице духовног позива на световну непослушност.

Фетва о светом рату, наравно, није била главни узрок деловању пропагандне машинерије непријатеља или турско-бугарских комитских чета. Такве активности, нарочито у новим областима Србије, постојале су и пре њене објаве. Позив на свети рат који је Турска упутила, њене савезнице су само покушале да искористе за своје уске ратно-политичке циљеве. С друге стране, муслиманско становништво Балкана и Србије је ново стање, настало завршетком балканских ратова, сматрало тек привременим, не престајући да верује у поновни повратак султана и турске управе на Балкан. Када је фетва о светом рату објављена, она је, како то обично бива, под окриљем вере, и неизбежну награду и казну од Бога, дала прецизна и јасна световна упутства о понашању муслимана у рату. Иако нигде у муслиманском свету није наишла на већи одјек, за балканске муслимане она је значила нову наду да ће се ствари вратити „на старо“. Уз свесрдну помоћ „савезница калифата“ та нада је додатно продубљивана кроз ратну пропаганду спровођену међу муслиманским становништвом. Дојучерашњи непријатељ босанских муслимана, Аустроугарска,

²⁸ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, начелник Скопског округа – министру унутрашњих дела, 6/19. јуна 1915, у Скопљу.

²⁹ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, начелник тетовског округа – председнику министарског савета, 4/17. јуна 1915, у Скопљу.

³⁰ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, сведочење Хусеина Бетешевића из Кавадарца, 5/18. маја 1915, у Нишу.

³¹ АС, МИД-ПО, ролна микрофилма 466, ф. XIX, бр. 29, сведочење Вели махмутовића из Тамјаника, 5/18. маја 1915, у Нишу.

постала је њихова заштитница и пријатељ, саборац у светом рату за који нико није био сигуран ни шта је, а још мање због чега се води. За прост муслимански живаљ то није ни било много важно, нити се о томе претерано размишља-ло, иако је сама фетва за балканске муслимане на крају била и најпогубнија. Турска управа се није вратила, а многи муслимани су, верујући у њу, остали без својих имања, домова и породица, избегли и расељени по свим крајевима Балканског полуострва. Ипак, за Турску и њене савезнице циљ је оправдавао средство, па иако основна намера фетве о светом рату није остварена, она је на сваки покушај асимилације муслиманског становништва, које асимила-цији ионако није претерано тежило, ставила коначну тачку, и већ у првој го-дини Великог рата, духовно окренула муслиманску заједницу против Србије.

Прилог 1.

(Превод с Турског)
ТЕКСТ ПРОКЛАМАЦИЈЕ:
Великог Одбора и Фетве Шехул Ислама
О СВЕТОМ РАТУ

Еј Мухамеданци! знајте да се наша држава данас налази у ратном стању са крвним непријатељима Ислама Русијом, Енглеском, Француском, Србијом и њиховим савезницима. С тога поглавице правоверни и намесни-ци Мухамедови, позивамо вас у свети рат.

НАРОДУ ТЕКСТ СВЕТЕ ФЕТВЕ

Ако извесно непријатељ нападне на неку државу исламску и пљач-ка, отима, бешчасти житеље и робу, у том случају владаоц нареди општу мобилизацију, према ставу светога корана: „Ако будете потиштени и при-тиштени, борите се до последњег...“, јели неизбежни дуг свих Муслимана: младих, старих, пешака и коњаника да притече и помаже рат са имањем и лично? – јесте.

На овај начин имајући неизбежну дужност сви Муслимани да похитају у Свети Рат па, ако неки од њих, не хтедне, Хоће ли изазвати против себе гњев Божји и бити кажњен за ову своју гнусну одметност? – Хоће.

Но ако државе, које ратују против нас, наморају своје поданике, Мус-лимане, убијајући их и упропашћујући њихове породице, да се боре проти-ву наше војске, - јесу ли ови муслимани учинили грех и постали убице, по шеријату и хоће ли зато заслужити казну Божју? – јесу. хоће.

Такође, ако Муслимани поданици Енглеске, Француске, Русије, Србије и Црне Горе и њихових савезника, боре се против војске наших савезника Немачке и Аустрије, заслужују ли тешке муке, пошто тиме чине велики грех, јер наносе штету намесницима Ислама? – Заслужује.

Написао Божји сиромах
Хајри син Авдија Рукјиб

Прилог 2.

Прокламација великог научног одбора и Мешихата О СВЕТОМ РАТУ

Наређујем да се ова прокламација објави у свима частима света где Муслимани живе.

4. Мухарема 1333 године.

(т. ј. 8./XI 914. године).

Ова прокламација која је украшена Царским потписом 4. Мухарема 1333. год. у суботу а састављена од великог научног Одбора који се састао у Фетвани (канцеларија Конзисторије), односи се против непријатеља који су устали против свете државе. Но према становницима ових држава, које су непријатељски расположене према нама има се Муслимани и даље понашати и узајамно поштовати као што доликује Муслиманима. Ова је прокламација од Шеих Ул.-Ислама свуда распрострајена и објављена.

Русија, вековни неумитни свирепи непријатељ благостања човечијег која се труди да народима највећи Божји поклон – Слободу уништи, а која је узрок толиким несрећама на Блиском и Далеком истоку, удружила је се са Енглеском и Француском, које су такође милијоне Муслимана ставиле под своје ропство, и желе да потресу и ослабе намесништво Мухамеданства, проузроковале су овај светски рат. Ове државе узурпаторке, које сачињавају Тројни Споразум, поробиле су, прошлих столећа, све Муслиманске народе у Индији, средњој Азији и Африци. Поред тога, они, од пре половине века, помажући једна другу, отеле су нам многе скупоцене делове Отоманске империје. Ето колико јуче окуражиле су наше суседе, те је у Балканском рату изгубљено стотинама људи и силовано хиљадама жена, а и наше светиње постале су играчке њихових прохтева. Такође и овога пута окренуле су највећу од овог светског пакла против Исламизма и, да Бог сачува, труде се, да њиховим ђаволским справама Божју светлост угасе.

Извесно је да ће сви непријатељи који ратују против вере Мухамедове која је под Божијом заштитом распростирала Божју светлост, тиме изазвати Божји гњев и бити морално и материјално уништени. Но да би се очувале Муслиманске највеће светиње: Њаба, Свечева чиста Башта, Јерусалим

Нецеф Јербела и Престоница намесника Мухамедових, Ово велико намесништво Мухамеданства сматрало је за највећу дужност да на основу предње фетве позове све Муслимане у овај Свети рат за одбрану светиња и за победу над непријатељем и да моли онога који је Свети Куран послао.

Да би се сви Муслимани који учествују у светом рату телесно и материјално (Борите се и т. д.) ставу из курана стекли милост Божију (СЕВАП) изашла је општа наредба да се сви поданици Отоманске империје од 20 до 45 година без разлике позову под оружјем. Просветници, богослови, учитељи, професори и нада будућности, омладина, чиновници и сви Муслимани из Крима, Казана, Туркистана, Бухаре, Хиве, Индије, области које се налазе у рукама држава узурпаторски као и они из Кине, Евгана, Персије, Африке и свих делова света, где Муслимани живе, узевши на ум ставове из Курана „...“ да би се на овом и оном свету спасли мука и добили вечну благодет, треба да ступе у овај Свети Рат. Што се тиче Муслимана, поданика непријатељских, које они шаљу на источно и западно војиште, на касапницу против намесника Мухамедових или њихових савезника, управо лукавства, која непријатељ употребљава да би Муслиманин својом руком убијао Муслимана то је једна највећа несрећа која мора да боли сваког правоверног. Ну, да би се овом страшном суду стало на пут, сваки Муслиманин треба да сматра за највећу дужност, да све што може учинити стрпљиво носећи све непријатности.

По божијем обећању сви они Муслимани који се боре за Божију Веру, биће награђени Божјом милошћу и помоћу у сваком погледу. Такође, који се боре за славу Мухамеданства света сенка његова помоћи ће им.

Еј Муслимански народе!

Према наређењу „...“ става из курана, циљ је ове велике вере покоравати се осниваоцу Мухамеданске вере, Божјим Изаслаником, имати све врлине које треба да има човечанство међу људима; да служи за пример и да створи један народ са врлинама; основ му је јединство и уједињење, циљ право и благостање човечије, те према томе сви људи који припадају овој великој вери, ма којој држави или части живели, треба да срца окрену Богу, лице ка Божијој Њаби и да се покупе под Свету Заставу и да живе као један велики народ који се само Бога уклапа. Такође треба да имају јуначке особине те да оне бунтовнике који хтедну да нападају на џамије увек под сабљу међу.

Еј Божји покорни робови Муслимани!

Они који иду у Свети Рат и боре се за спас правоверних, ако се живи врате, биће срећни, а ако погину имаће рајско насеље (ШЕХАДЕТ). По Божијем обећању, они, који погину за правду биће у рају а живи имаће част.

Еј Муслимани: који сте готови да за правду положите своје животе и жртвујете имање, који сте жељни части и среће, који сте готови да се изложите свакој опасности и нападу, - знајте, да се наша домовина налази у рат-

ном стању са нашим заклетим непријатељима: Русијом, Енглеском, Француском и Србијом, као и са њиховим савезницима. С тога, пошто је господ нама одредио срећу на обадва света, са уједињеним срцима покуните се око великог царског престола, загрлите велику Намесникову Катедру, јер вас представници верни и свети намесници Ислама позивају у Свети Рат.

Еј храбри Муслимани! Имате велико Божије обећање да ће те његовом помоћу непријатеље Ислама уништити и ваша ће се срца вечном срећом обрадовати.

Верске војне старешине	Бивши Шехул Ислами. Муфтије
(Кази Скери):	Муса Ђазим
Ахмед Хулиси	Хајри
Мехмед Шукри	Есад
Мехмед Есад	Чувари Фетве:
Мехмед Саид	Неџмудин
Мустафа Теуфик	Али Хајдер
Теуфик	Председник Конзисторије
Улор Хулуси	Хусејин Ђамил
Ибрахим Есад	
Исмет	

Саветник Мешихата, Ибраим Улија

Прилог 3.

ДОДАТАК СВЕТОЈ ФЕТВИ

Еј Муслимани! Отоманска империја која је намесница и заштитница Мухамеданства, ево већ три стотине година како ратује са непријатељима Ислама. Сви Муслимани, да би се осветили овим дугогодишњим непријатељима вере и Муслиманства, чим добију заповест од намесника свих Мухамеданаца треба да трче под свету величанствену заставу, која је изнета на ратиште.

Знајте да су Руси, Енглези и Французи од пре неколико године милијоне Муслимана поробили и на послетку и на Цариград око бацили. Исламизам је давао свете лекције врлина а ми ако би смо пристали да будемо гажени Руским ниским ногама и кравим чизмама, то би значило да нисмо деца наших очева. Зато у име Божије објављен је овај свети рат.

Извађена је света застава из Медине. Искупили су се Муслимани из Индије, Јемена, Кине и са свих страна света под ову свету заставу. У садањи рат узето је пола Египта; Французи су стерани с Фиса, Туниса и Алжира; Руси из Тифлиса и Кавказа а Индијски муслимани су се побунили и буна се продужује.

Резиме: данас се смеју лица свих Муслимана, јер као што у историји није било оваквих светих ратова, тако ни на свету није било оваквих случајева.

Еј Муслимани! До јучерашњи саставни део наше отаџбине – Косово, на коме се налази Свети Гроб СУЛТАНА МУРАТА, на који се лепршала застава полумесеца и звезде, на њему се данас вије застава ниског СРБИЈА, који џамије претвара у цркве и отима вам све што имате. Ето тај ниски народ тера вас да се са пушком у руци борите против савезника намесника Мухамедових.

Еј браћо по вери! Вами, Царски Ферман, прокламација научника и Фетва кажу, да ако пуцате на савезнике намесника Мухамедових виће те учинити такав грех и злочин (БУНТ), као да сте пуцали на Бога, Пророка и Табу.

С тога пушке које су вам дате да их употребите против савезника наших, ви послушајте заповести намесника Мухамедових и окрените их против непријатеља. Са пушкама и муницијом бежите у Бугарску, а ако у том не успете онда се предјте Аустроугарској. Но, да би сте доказали да сте Турски односно Муслимански синови чините све могуће штете непријатељу: убијајте више и ниже офицере, кварите мостове и магацине; извршите наредбу пророкова намесника, да би сте данас светла образа пред једновернима а на страшном суду пред пророка изашли. Браћо! Бог нам је у помоћи. Вами од нас хиљада поздрава еј Муслимани!

Одбор за уједињење Ислама

Извори и литература

Необјављени извори

1. Архив Србије, Министарство иностраних дела – Политичко одељење (АС, МИД-ПО).
2. Војни архив, Пописник 3, Врховна команда 1914–1920, први део (ВА, П3).
3. Војни архив, Пописник 7, Ратна архива одреда, јединица и команди (ВА, П7).

Објављени извори

1. *Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996*. Priredio Momir Stojković. 1998. Tom I. Beograd: Službeni list SRJ.
2. *Претходни резултати пописа становништва и домаће стоке у Краљевини Србији 31. децембра 1910. године*. 1911. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.

Литература

1. Екмечић, Милорад. 1973. *Ратни циљеви Србије 1914*. Београд: Српска књижевна задруга.
2. Јагодић, Милош. 2013. *Нови крајеви Србије (1912–1915)*. Београд: Филозофски факултет.

Jovana Šaljić

TURKISH ANNOUNCEMENT OF THE „HOLY WAR“ IN 1914:

Consequences and echoes on the Muslim population of Serbia.

Summary

In November 1914, the Ottoman Empire officially entered the First World War, joining the Central Powers of Germany and Austro-Hungary. This entry was followed by the special Sheikh-ul-Islam's religious decree – fatwa, by which all Muslims in the world were invited, in the name of the Islamic faith and the Ottoman Sultan as the Caliph of all the Muslims, to stand up in defending the Ottoman Empire and its allies, and to join the Holy War against Allied countries Britain, France, Russia, Serbia and Montenegro. A declaration of the Holy War, which was solemnly read in December 1914 in Fatih Mosque in Istanbul, although primarily intended for the Muslim population of Russia and British and French colonies in the Middle East and Africa, had the greatest repercussions for the Muslims on the Balkan Peninsula. The text of the fatwa was spread among the Serbian Muslim population in the form of special proclamations out of which the most common was the proclamation of the society “Unification of Islam”. According to the text of fatwa and proclamation, the duty of all Muslims was to join Germany and Austro-Hungary as an “allies of the Caliphate,” by making a variety of damages to the “enemies of the Caliphate” in the form of escape, disobedience and different sorts of sabotage, in order not to be declared as traitors but worthy descendants of Turks and Muslims. Turkish, Bulgarian and Austrian field agents put an additional pressure on the Muslim population of the Balkans by spreading negative propaganda among the Serbian Muslims in particular, about the alleged contempt of the Islamic faith by the Serbian authorities, urging them to act in accordance with the instructions of the fatwa and proclamation. This created many problems for Serbia, particularly among the Muslim recruits in the Serbian Army who had very often deserted by turning a rifle towards their superiors, and also among ordinary people who massively fled to Bulgaria and Albania, from where many of them later returned, testifying about the poor treatment they had experienced there.

Key words: Holy War, fatwa, sabotage, proclamation